

УДК: 378.018.8:373.5.011.3-051:97-047.22]:911.3(045)

<https://doi.org/10.31652/2415-7872-2023-73-78-82>

БОРИС ШЕВЕЛЬ

<https://orcid.org/0000-0003-3608-7980>

borisgly@gmail.com

кандидат педагогічних наук, доцент,

Глухівський національний педагогічний університет

імені Олександра Довженка

вул. Києво-Московська 24, м. Глухів

СТРУКТУРА ЕКОНОМІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ТРУДОВОГО НАВЧАННЯ ТА ТЕХНОЛОГІЙ

У статті проаналізовано актуальну проблему, що стосується впровадження компетентнісного підходу в освітню систему, зокрема формування економічної компетентності майбутніх учителів трудового навчання та технологій. Її схарактеризовано як багатокомпонентну структуру, побудовану на основі взаємообумовлених, взаємопов'язаних і динамічних компонентів (когнітивного, діяльнісного, мотиваційно-ціннісного, особистісно-рефлексивного), завдяки чому утворюється сукупність професійних та індивідуальних якостей фахівців, а також цільових настанов, що сприяють формуванню означеної дефініції.

Ключові слова: економічна компетентність, майбутні вчителі трудового навчання та технологій, структура економічної компетентності.

BORYS SHEVEL

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor,

Hlukhiv National Pedagogical University named after Oleksandr Dovzhenko

Kyiv-Moskovska str. 24, Glukhiv

THE STRUCTURE OF ECONOMIC COMPETENCE OF FUTURE TEACHERS OF LABOR EDUCATION AND TECHNOLOGIES

The article analyzes the actual problem related to the implementation of the competence approach in the educational system, in particular the formation of economic competence of future teachers of labor training and technology in institutions of higher pedagogical education.

It was determined that this issue is one of the priority tasks in terms of improving the professional training of future teachers of labor education and technologies in higher pedagogical educational institutions.

It was established that the concept of "economic competence" is a complex, multifaceted phenomenon. It was found that currently there are a large number of approaches to the definition of its structural components, which have become the subject of research by a number of scientists and depend on theoretical and methodological positions. The economic competence of future teachers of labor education and technologies is characterized as a multi-component structure built on the basis of mutually determined, interconnected and dynamic components (cognitive, activity, motivational-value, personal-reflective), thanks to which a set of professional and individual qualities of specialists is formed, as well as target attitudes that contribute to the formation of the specified definition.

It is substantiated that the implementation of the identified components and the determined relevant criteria will make it possible to achieve a high level of economic competence by future teachers of labor education and technologies in the process of their professional training.

The content of the proposed components is specified in the context of the educational process, taking into account the main types of activities in which students of education are involved.

The obtained results of the study will be taken into account in the development and implementation of effective pedagogical forms and methods, the design of the educational and methodological base, the realization of the potential of the pedagogical staff of the higher education institution, the implementation of the motivation of the educational activities of the students and professors and teaching staff, the formation of the system of knowledge, abilities and skills under the conditions creation of a favorable psychological and pedagogical atmosphere.

Key words: economic competence, future teachers of labor education and technologies, structure of economic competence.

У світлі входження України до європейського освітнього простору виникає потреба у цілеспрямованому удосконаленні економічної підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій, яка ґрунтується, передусім, на усвідомленні студентами соціальної значущості діяльності в ринкових умовах, системі знань з економіки і методики економічного навчання та виховання, практичних умінь використовувати їх у освітній діяльності з свого фаху.

Удосконалення їх економічної освітньої діяльності передбачає орієнтацію на формування економічної компетентності як важливого аспекту в процесі підготовки фахівці даного профілю. Від рівня її прояву залежать оптимальність прийнятих рішень, модернізація, та впровадження в освітній

процес інноваційних сучасних технологій, що дають поштовх підготовці учнів закладів загальної середньої освіти на уроках технологій.

Таким чином, реалізація в умовах сьогодення актуалізованого питання формування економічної компетентності майбутнього вчителя трудового навчання та технологій забезпечується компетентнісним підходом, який, у свою чергу, спрямовує організацію освітнього процесу на формування й розвиток ключових та предметних компетентностей особистості, сприяє соціальному захисту молоді засобами професійної мобільності: «однією з особливостей компетентнісного підходу є перенесення акцентів з процесу навчання на його результати» [5, с. 111].

Економічна компетентність учителя трудового навчання та технологій є динамічною, багатогранною й багатоаспектною професійно значущою особистісною властивістю. Її зміст детермінується соціально-економічними, техніко-технологічними змінами, що відбуваються в державі, суспільстві й системі освіти, зокрема [8, с. 145].

Мета статті – визначити структуру економічної компетентності майбутнього вчителя трудового навчання технологій.

Під структурою економічної компетентності майбутніх вчителів трудового навчання та технологій, у нашому дослідженні, розуміємо взаємопов'язану сукупність її компонентів, які можуть поділятися на елементи, що взаємодіють на системно-синергетичному рівні як окремі та взаємопов'язані дидактичні системи, здатні до самоорганізації у межах цілісної педагогічної (дидактичної) системи, якою виявляється економічна компетентність і процес її формування та розвитку.

В низці розвідок останнього десятиліття, присвячених з'ясуванню структури економічної компетентності, більшість дослідників сходяться до думки щодо мотиваційно-ціннісного, когнітивного та діяльнісного компонентів. Кожен із них «складається із відповідних елементів: мотиваційно-ціннісний (мотиви, потреби, особистісні якості, ціннісні орієнтації), когнітивний (знання), діяльнісний (досвід, творча діяльність)» [3, с. 53].

Незважаючи на те, що структура економічної компетентності майбутніх вчителів трудового навчання та технологій стала предметом наукових розвідок багатьох вітчизняних і зарубіжних учених, результати огляду наукових джерел дозволяють зробити висновок, що окреслені в ній елементи в недостатній мірі досліджені та структуровані, а групування за різними ознаками цих якостей є недостатньо обґрунтованим.

Структуру економічної компетентності майбутніх вчителів трудового навчання та технологій можна уявити як ланцюжок взаємопов'язаних компонентів: *когнітивний, діяльнісний, мотиваційно-ціннісний, особистісно-рефлексивний*.

Розкриємо зміст цих компонентів. Когнітивний компонент передбачає глибоке усвідомлення майбутніми фахівцями сутності професійної взаємодії, розуміння здобувачами освіти її вагомості, ідей розвитку та саморозвитку, та включає взаємопов'язані складові: чуттєвий (відчуття, сприйняття, уявлення) і логічний (поняття, судження). При цьому ми спираємося на погляди науковців щодо природи і функцій пізнання. Найважливішою тезою у нашому дослідженні є теза про пізнання як сутнісну характеристику буття економічної компетентності. Основою когнітивного компонента є система теоретичних знань достатньо високого рівня узагальненості, що забезпечує їх використання та широке перенесення у відповідні професійні ситуації.

Цей компонент є результатом пізнавальної діяльності здобувачів вищої освіти та охоплює систему економічних знань про сутність та принципи економічної діяльності, особливості застосування економічних механізмів, законодавчі й підзаконні нормативно-економічні акти, що регулюють освітню діяльність тощо. Ці знання є важливим підґрунтям виконання успішної фахової діяльності відповідно до сучасних вимог, що ставляться до організації та здійснення освітнього процесу в закладах вищої педагогічної освіти.

Таким чином, когнітивний компонент економічної компетентності передбачає засвоєння знань фахової термінології, фактів, концепцій, принципів і теорій економіки, на основі яких формується розвиненість економічного мислення; визначається необхідністю накопичення системних економічних знань і міжпредметних зв'язків, що є теоретичною і методичною основою ефективної діяльності майбутніх вчителів трудового навчання та технологій з урахуванням економічної складової.

Діяльнісний компонент являє собою взаємопов'язаний комплекс умінь та навичок, які забезпечують якісну реалізацію посадових функцій педагогічного фахівця. Структуру професійних умінь детально схарактеризовано в роботі [7] В. Стрельнікова: проєктувальні; конструктивні; інформаційні; організаторські; комунікативні; фасилітаційні; дослідницькі; виховні тощо. Цей компонент також передбачає володіння педагогічними працівникам конкретними методиками, технологіями, засобами професійної підготовки здобувачів освіти.

Діяльнісний компонент економічної компетентності майбутніх вчителів трудового навчання та технологій передбачає вміння застосовувати наявні економічні знання в повсякденній професійній діяльності, а також у різноманітних життєвих ситуаціях. Отже, за допомогою діяльнісного

компонента економічної компетентності педагогічні працівники можуть реалізовувати наявний у них економічний інструментарій, а також формувати у здобувачів освіти відповідний рівень економічної грамотності й розуміння необхідності врахування економічних законів, в тому числі й у галузі ведення домогосподарства, а також під час здійснення майбутньої професійної діяльності.

Таким чином, діяльнісний компонент характеризується вмінням використовувати базові економічні знання і передбачає первинний досвід економічної діяльності під час організації освітнього процесу в закладах загальної середньої освіти.

Проблема мотивації освітнього процесу наразі є однією з центральних у науковій теорії та практиці, оскільки і результат, і процес освітньої діяльності значною мірою залежать від залучення студентів до активної співпраці, зацікавленості самого здобувача освіти. Навіть в разі досить низьких здібностей студентів, їх висока позитивна мотивація може привести до значних успіхів.

У зв'язку з тим, що мотиви – це ті внутрішні сили, які взаємопов'язані з потребами особистості та спонукають її до певної діяльності, іншими словами мотив – це переважно усвідомлене внутрішнє спонукання здобувачів освіти до певної поведінки, спрямоване на задоволення нею тих чи інших потреб [9].

Для здобувачів освіти мотиваційний компонент має особистісне значення, адже зміцнює зацікавленість цією діяльністю й перетворює задані зовнішні настанови на внутрішні потреби майбутнього педагогічного фахівця [1, с. 183].

Даний компонент включає сукупність мотивів, прагнень, цілей, потреб вивчати дисципліни економічного спрямування, прагнення удосконалювати знання, уміння та досвід фахової діяльності.

Таким чином, економічна компетентність майбутніх вчителів трудового навчання та технологій формується під впливом інтересів, потреб (виробничих, суспільних та особистісних), бажання, системи моральних цінностей сім'ї та близького оточення. Що стосується економічних потреб, то вони зростають з підвищенням рівня доходів, розвитком науково-технічного прогресу. Передбачається, що здобувачі освіти зможуть визначати операційні, тактичні і стратегічні цілі освітнього процесу, в якій працює, тим самим буде проявлятися його економічна культура, як визначальний чинник його професійної діяльності [6, с. 85].

Для ефективного формування економічної компетентності майбутніх вчителів трудового навчання та технологій, необхідно виокремити особисті та професійні мотиви отримання знань щодо організації освітнього процесу з урахуванням економічних аспектів. Серед професійних мотивів ми виділяємо вміння застосувати набуті знання та навички з основ економіки у майбутній професійній діяльності; бажання показати себе вмілим фахівцем та досягти успіху в роботі; почуття обов'язку і відповідальності; усвідомлення значущості оволодіння професією, а саме відчуття причетності до справи формування нового покоління економічно освічених громадян своєї країни.

Що ж до особистих мотивів, що їх вбачаємо у внутрішніх чинниках особистості: відчуття задоволення від пізнання нового матеріалу, вирішення складних завдань, бажання навчитися працювати в команді, усвідомлення значущості своїх творчих здобутків та вміння їх комерціалізувати.

Саме тому доцільним є створення мотиваційного середовища, яке буде мати позитивний вплив на студента, спонукає його до здійснення вчинків, направлених на саморозвиток.

Важливо відмітити, що мотиваційно-ціннісний компонент економічної компетентності майбутніх вчителів трудового навчання та технологій нерозривно пов'язаний із діялісним компонентом та відображає наявність у здобувачів освіти ціннісних установок і мотивів, що виявляються в усвідомленому переконанні необхідності діяти в межах відповідного економічного поля під час виконання функцій педагогічної діяльності, з неухильним дотриманням сучасної економічної теорії усіх учасників освітнього процесу. Це є проявом глибинного розуміння значення економічної підготовки для суспільства, його панівної ролі в регулюванні суспільних відносин у всіх сферах життєдіяльності.

Таким чином, мотиваційно-ціннісний компонент охоплює мотиви здобуття фаховою діяльністю, пізнавальні мотиви, ціннісні орієнтації, що виступають стимулом до здобуття економічної самоосвіти і визначають рівень усвідомленості цінності знань для розвитку своєї особистості, самостійного вибору власної стратегії економічної діяльності в нових умовах праці, критичного та інноваційного прогнозування результатів власної діяльності та діяльності здобувачів освіти закладів загальної середньої освіти на уроках технологій.

Рефлексія студента розглядається як основа його критичного мислення, здатність до самооцінки та прогнозування наслідків своєї діяльності. Відповідно рефлексивні вміння та здібності безпосередньо впливають на творчі вияви особистості. Творчість як загально антропологічна властивість не формується, не виховується, не «прищеплюється» з використанням певного набору методів і прийомів, її як одну з сутнісних характеристик людини можливо лише «розбудити», активізувавши й актуалізувавши внутрішній, внутрішньо-рефлексивний потенціал особистості у творенні нового знанневого ресурсу [2, с. 140].

Сучасний науковець М. Марусинець вважає одним із перспективних напрямів підготовки педагогічних фахівців рефлексійно-орієнтовану концепцію освітнього процесу, що створює переорієнтацію цільових установок для самореалізації та творчий розвиток. В основу рефлексивно-орієнтованої концепції вчена покладає ідею організації взаємопов'язаної рефлексійної діяльності всіх суб'єктів, що забезпечують спрямованість основних навчальних процесів на розвиток рефлексії в цілому, її якостей і компонентів особистісно-сміслової сфери суб'єктів навчальної діяльності [4].

Створення рефлексивного середовища дозволить кожному здобувачу освіти розкритися й максимально збагатити свій творчий потенціал, сприятиме створенні системи умов розвитку особистості, необхідного для успішного досягнення своїх життєвих цілей і прагнень, для задоволення своїх потреб і інтересів.

Особистісно-рефлексивний компонент економічної компетентності майбутніх вчителів трудового навчання та технологій проявляється в їх здатності критично оцінювати власні результати освітньої діяльності з урахуванням економічної складової та інших учасників освітнього процесу, обґрунтованості їх поведінки, а також готовності до самооцінки й самоаналізу, в тому числі з використанням рефлексивного методу. Цей компонент є рушійною силою усвідомлення необхідності постійного самовдосконалення та самовиховання здобувачів освіти, виявлення прогалин у їх правовій підготовці й напрямів її удосконалення.

Рефлексією регулюються усі компоненти економічної компетентності. Завдяки рефлексії людиною відстежуються мета, процес і результат своєї діяльності щодо набуття економічних знань та вмінь у професійній сфері, а також усвідомлення тих внутрішніх змін, які в ній відбуваються, усвідомлення себе як особистості, що змінюється. Рефлексія дозволяє виявити і подолати протиріччя, що виникають в житті людини між знаннями і поведінкою, бажаним, можливим і дійсним. Завдяки рефлексивному механізму людина переходить на нові рівні свого розвитку.

Висновки. Таким чином, компонентно-структурний аналіз феномену економічної компетентності майбутніх вчителів трудового навчання та технологій дає підстави для більш чіткого визначення його сутності, конкретизувати його зміст та використовувати як платформу у подальших дослідженнях.

На основі вищезазначених характеристик можемо стверджувати, що економічна компетентність майбутніх вчителів трудового навчання та технологій характеризується сукупністю освітніх елементів, що охоплюють систему економічних знань, умінь, навичок, ціннісного ставлення до застосування економічних складової у своїй діяльності. Саме вони забезпечують усвідомлення здобувачем освіти законів економічної діяльності та особливостей їх функціонування у відносинах виробництва й розподілу, обміну й споживання, ефективного використання результатів освітньої діяльності в закладах загальної середньої освіти на уроках технологій.

Література

1. Анненкова І. П. Наукові основи моніторингу якості професійної діяльності науково-педагогічних працівників ВНЗ: монографія. Одеса, 2015. 330 с.
2. Герасимова О. І., Малихін О. В. Формування рефлексивної компетентності студентів в освітньому процесі вищої школи. Компетентісно зорієнтована освіта: якісні виміри : монографія. Київ : Ун-т ім. Б. Грінченка, 2015. С. 128–150.
3. Кінах Н. В. Структура економічної компетентності педагога нової української школи. 2017. URL : <http://archive.ws-conference.com/struktura-ekonomichno%D1%97-kompetentnosti-pedagoga-novo%D1%97-ukra%D1%97nsko%D1%97-shkoli/>.
4. Марусинець М. М. Рефлексивна парадигма в координатах модернізації підготовки психологів. *Наука і освіта*. 2016. № 10. С. 82–87.
5. Професійні стандарти: теорія і практика розроблення : колект. монографія / Л. І. Короткова та ін. Київ, 2011. 310 с.
6. Сікорак Л. А. Ціннісно-мотиваційний компонент у структурі економічної компетентності майбутніх кваліфікованих робітників машинобудівного профілю. *Перспективні напрями розвитку сучасних педагогічних і психологічних наук: збірник тез міжнар. наук.-практ. конф. Харків : Східноукр. Організація «Центр педагог. досліджень»*, 2019. С. 84-87.
7. Стрельніков В. Компоненти професійної компетентності викладача вищої школи. *Наукові записки ПОІППО: Моделі ключових та професійних компетентностей педагогічного працівника*. 2011. Випуск 2. С. 184.
8. Ящук С. М. Професійна підготовка магістрів технологічної освіти: теорія та методика: монографія. Умань, 2015. 368 с.
9. Schwartz S. H. (1992). Universals in the content and structure of values: Theory and empirical tests in 20 countries. *Advances in experimental social psychology*. Vol. 25. 1–65.

References

1. Annienkova I. P. (2015). *Naukovi osnovy monitorynhu yakosti profesiinoy diialnosti naukovo-pedahohichnykh pratsivnykiv VNZ* [Scientific basis of monitoring the quality of professional activity of research and teaching staff of universities]. Odessa [in Ukrainian].

2. Herasymova O. I., Malykhin O. V. (2015). Formuvannia refleksyvnoi kompetentnosti studentiv v osvitnomu protsesi vyshchoi shkoly. Kompetentnisno zorientovana osvita: yakisni vymiry [Formation of reflective competence of students in the educational process of a higher school. Competence-oriented education: qualitative dimensions]. Kyiv : Un-t im. B. Hrinchenka [in Ukrainian].
3. Kinakh N. V. (2017). Struktura ekonomichnoi kompetentnosti pedahoha novoi ukrainskoi shkoly [The structure of the economic competence of the teacher of the new Ukrainian school]. archive.ws-conference.com. Retrieved from : <http://archive.ws-conference.com/struktura-ekonomichno%D1%97-kompetentnosti-pedagoga-novo%D1%97-ukra%D1%97nsko%D1%97-shkoli> [in Ukrainian].
4. Marusynets M. M. (2016). Refleksyvna paradyhma v koordynatakh modernizatsii pidhotovky psykholohiv [Reflexive paradigm in the coordinates of modernization of training of psychologists]. Nauka i osvita – Science and education, 10, 82–87.
5. Korotkova L. I. & Others. (2011). Profesiini standarty: teoriia i praktyka rozroblennia [Professional standards: theory and practice of development]. Kyiv [in Ukrainian].
6. Sikoraka L. A. (2019). Tsinnisno-motyvatyivnyi komponent u strukturi ekonomichnoi kompetentnosti maibutnikh kvalifikovanykh robotnykiv mashynobudivnoho profilu. [The value-motivational component in the structure of economic competence of future qualified workers of the machine-building profile]. Perspektyvni napriamy rozvytku suchasnykh pedahohichnykh i psykholohichnykh nauk – Prospective directions of development of modern pedagogical and psychological sciences, 84-87 [in Ukrainian].
7. Strelnikov V. (2011). Komponenty profesiinoi kompetentnosti vykladacha vyshchoi shkoly [Components of professional competence of a teacher of a higher school]. Naukovi zapysky POIPPO: Modeli kliuchovykh ta profesiinykh kompetentnosti pedahohichnoho pratsivnyka – Scientific notes of POIPPO: Models of key and professional competencies of a pedagogical worker, 2, 184 [in Ukrainian].
8. Iashchuk S. M. (2015) Profesiina pidhotovka mahistriv tekhnolohichnoi osvity: teoriia ta metodyka [Professional training of masters of technological education: theory and methodology]. Uman [in Ukrainian].
9. Schwartz S. H. (1992). Universals in the content and structure of values: Theory and empirical tests in 20 countries. Advances in experimental social psychology. Vol. 25. 1–65.